

KULTURÁLIS GAZDASÁG ÉS TÁRSADALMI TŐKE A ZSUGORODÓ KISVÁROSOKBAN¹

CULTURAL ECONOMY AND SOCIAL CAPITAL IN SHRINKING SMALL TOWNS

DR. PIRISI GÁBOR adjunktus

PTE TTK Földrajzi Intézet, Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

MAKKAI BERNADETT doktorandusz

PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola

Abstract

Shrinking is one of the most likely cited new challenges of western cities. Although it is dominantly connected to larger cities with enormous structural problems in economy and long-term demographical decline, small towns in many countries are also affected by this problem. According to the new data of the 2011 census in Hungary, 214 out of 259 small towns with less than 30,000 inhabitants can be considered as shrinking settlements. Shrinking small towns show no specific geographical distribution and the intensity of population loss is not directly linked to their size, and the strong outmigration also suggest, that it might be a structural problem of this settlement type. With losing some of their former central functions, social capital carried by the local networks of citizens could be more valuable than ever before. The effects of the globalisation dissolve some of the traditional networks and erode the close interpersonal and informal connections of local society. The cultural economy, which stays in the focus of many of the city regeneration projects, might not be able to act as a dominant sector of small town renewal, but it could be a powerful tool to keep and rebuild some aspects of the social capital of small towns preventing them from further losses of migration.

1. Bevezetés

A hazai városhálózat fontos elemét, és a vidéki térszerkezet legfontosabb csomópontjait jelentik azok a kisvárosok, amelyek az utóbbi időben egyértelműen hanyatló, zsugorodó pályára álltak, nem csak demográfiai, hanem tágabb értelemben vett gazdasági és funkcionális tekintetben is. A kisvárosok kulturális horizontja (kérdés, lehet-e esetükben egyáltalán kulturális gazdaságról beszélni) meglehetősen korlátozott, pedig társadalmi tőkéjük megőrzésében, ezáltal helyzetük viszonylagos stabilizálásában a kulturális funkciók igen komoly súllyal eshetnének latba, már csak azért is, mert vidéki népesség a falvak igen intenzív funkcionális pusztulása miatt növekvő mértékben ráutalt a kisvárosok kultúraközvetítő szerepére.

2. Zsugorodó kisvárosok?

2.1. Általános megfontolások

Zsugorodó városnak egy nemrégiben lezárult nemzetközi kutatás résztvevői olyan 5000 főnél népesebb, városias népsűrűségű településeket tekintenek, amelyek legalább egy ötéves periódusban veszítettek népességükből és valamilyen strukturális problémával néznek szembe. A kutatás nem kevesebb, mint 7035 ilyen várost talált Európa 37 országában, felhívva a figyelmet arra, hogy Közép-Európára igencsak jellemző jelenségről van szó.²

Kisvárosokról ebben a kontextusban ritkán esik szó. A fentebb hivatkozott, összeurópai vizsgálatba azonban beleestek, és egyedi problémáikra némely esetben már korábban is felfigyeltek.^{3,4} A kisvárosok meglehetősen sajátos csoportját alkotják a zsugorodó településeknek. Amíg a nagyvárosok hanyatlása általában erősen összekapcsolódik két tényezővel, nevezetesen a regionálisan fellépő ipari szerkezetváltással, valamint a szuburbanizációval, a kisvárosi szinten az első tényező csak ritkán, a második soha nem jelentkezik problémaként. Ebben az értelemben tehát a kisvárosok zsugorodása más minőséget fog képviselni, mint a nagyvárosok hasonló jelenségei.

A további elemzések előtt fontos meghatározni, hogy a szerzők mit értenek kisváros alatt? Véleményünk szerint nincs támadhatatlan, mindenki által, vagy éppen minden helyzetre tökéletesen illő kisváros-definíció. Korábbi munkáink^{5,6} hagyományait is követve jelen kutatásunkban a 2013. január elsején városi jogállású, 30 000 főnél nem népesebb⁵ településeket vettük számításba (összesen 259 darabot), még egy megkötést alkalmazva: kizártuk azokat a településeket, amelyeket a KSH a fővárosi, vagy valamely vidéki agglomeráció tagjai közé sorolt be, hiszen dinamikus növekedésük elfedte volna a kisvárosi típust sokkal jobban megtestesítő települések problémáit a mintában. Nem zártuk ki az „agglomerálódó térség”-be, vagy „nagyvárosi településegüttes”-be sorolt városokat, mert megítélésünk szerint ezek a funkcionális önállóságukat javarészt megőrzött települések (például a Balaton partjának városai, vagy Közép-Békés településegüttesének kisvárosi tagja) jól illeszkednek a típusos kisvárosok tágan értelmezett csoportjához.

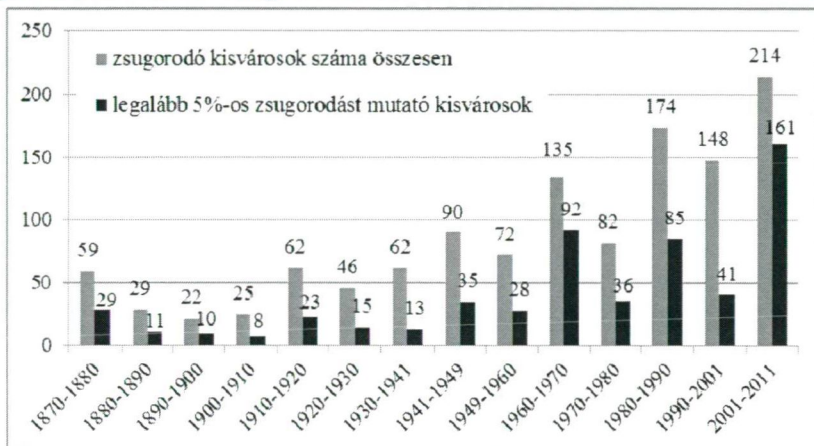
2.2. A demográfiai hanyatlás a statisztikák tükrében

A kisvárosokra modernkori fejlődésük egyetlen szakaszára sem volt jellemző az erőteljes demográfiai dinamizmus: éppen a stabilitás, az igen lassú gyarapodás tipikus települései ezek. Az 1870-es népszámlálást kezdő-, a 2011-est végpontnak tekintve 33 olyan kisváros van, amelynek mai népessége nem éri el a 140 évvel ezelőttiét, de nincs olyan, amely végig zsugorodott volna. Mindösszesen három olyan település van, amelyik minden évtizedben gyarapodott, az összes többi kisváros megélt legalább egy fogyatkozó évtizedet, egyenként átlagosan ötöt. Mindezt a folyamatot grafikonon szemléltetve feltűnik, hogy bár korántsem új jelenségről van szó, az utóbbi időkben tapasztalható léptékváltás mindenképpen aktuálisra teszi a kérdés vizsgálatát (*1. ábra*).

1870 és 1910 között a demográfiai hanyatlás kivételes jelenség, amelyet részben regionális, részben lokális tényezőkkel kielégítően lehet magyarázni. 1910 után a jelenség valamivel gyakoribbá, 1960 után pedig már-már dominánssá válik. Azonban még az 1980 után negatívba forduló általános demográfiai trendek figyelembe vételével is kitűnik a legutóbbi két népszámlálás között eltelt évtized, nem is pusztán a zsugorodásban érintett városok abszolút száma (az összes kisváros több mint négyötöde!), hanem a probléma

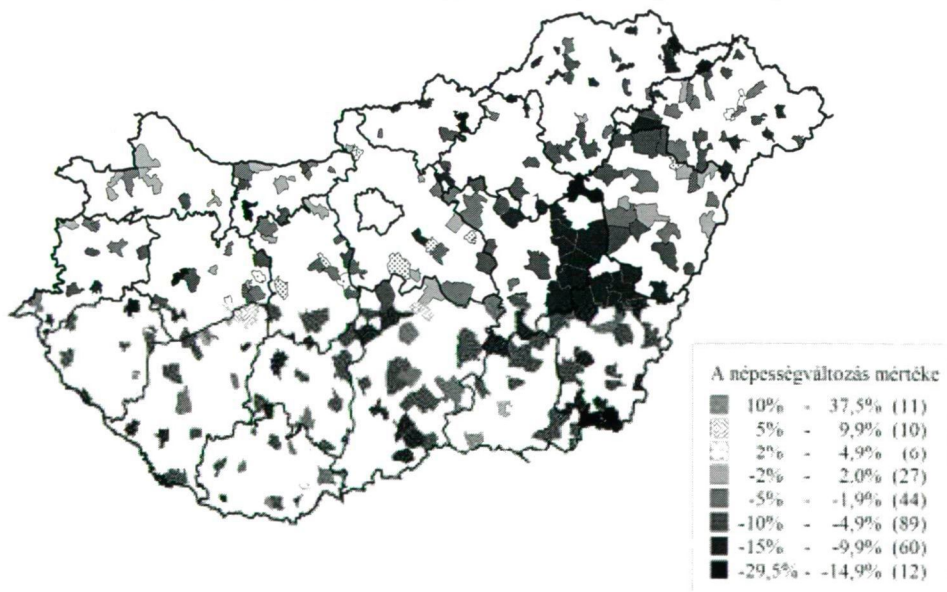
növekvő jelentősége miatt: 62%-uk legalább minden huszadik, 27%-uk pedig minden tízedik lakóját elvesztette ebben az időszakban. A negatív csúcstartó egyébként –29%-kal (!) Kisbér. Különösen feltűnő, hogy az 1990-es években már hasonlóan kedvezőtlen születési halálozási mutatók mellett a jelenség közel sem volt ennyire drámai. Amint azonban a 2. ábrán is megfigyelhető, napjainkra a kisvárosi szinten a növekedés kivételessé, a zsugorodás általánossá vált. Népeességükben gyarapodó, de akárcsak stabilnak tekinthető kisvárosokat voltaképpen csak a (vizsgálatból kizárt) agglomerációk peremén, a Balaton térségében, valamint a gazdaságilag dinamikus Északnyugaton találhatunk.

1. ábra. Zsugorodó kisvárosok száma az egyes népszámlálások közötti időszakokban
Fig. 1. Number of Shrinking Small Towns in the Periods between Two Censuses

Forrás: A KSH népszámlálási adatbázisa alapján a szerzők szerkesztése

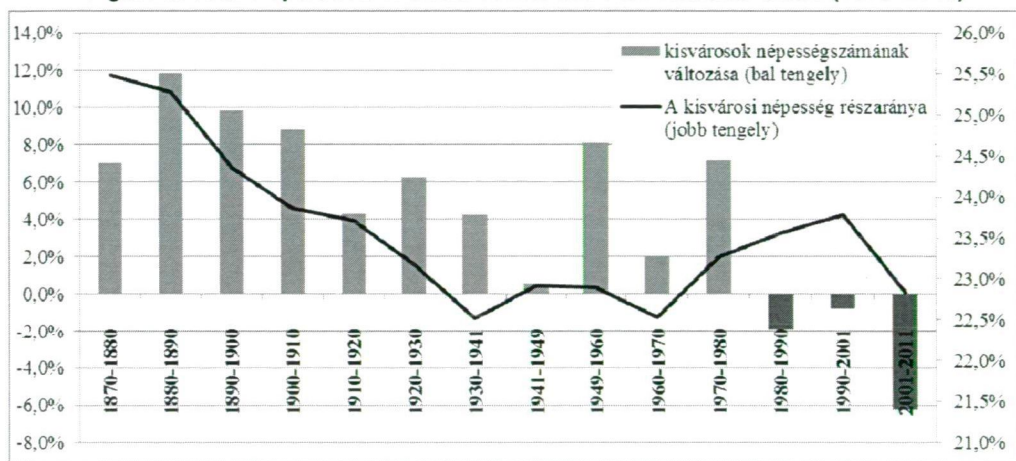
2. ábra. Kisvárosok népeességszám-változása, 2001–2011
Fig. 2. Population Change of Small Towns (2001–2011)

Forrás: A KSH népszámlálási adatbázisa alapján a szerzők szerkesztése

Ha ehhez hozzátesszük, hogy a kisvárosok a fenti időszakban a 2,44 milliós kiinduló népességük 6,2%-át, közel 170 ezer embert vesztek el, akkor nyilvánvalóvá válik az is, hogy nem egyszerűen az országos demográfiai helyzet következményeiről van szó. Ez a veszteség önmagában „magyarázná” az ország népesség-fogyásának 77%-át, vagyis a kisvárosok hanyatlása lényegesen gyorsabb: nem csak abszolút számokban, hanem relatív értelemben is zsugorodnak. A 3. ábra is ezt a folyamatot mutatja: amíg nagyjából a második világháborúig tartó időszakokban a kisvárosok maguk is aránylag dinamikus (évente jellemzően 0,6–1,0% közötti) növekedés ellenére is veszítettek relatív súlyukból, addig a második szakaszban (kb. 1941–1980) az előzőnél valamivel lassabb növekedés mellett is stabilizálták részarányukat, sőt, 1980 után két évtizedig enyhe fogyatkozás mellett még nőtt is a népességben belüli súlyuk. Itt látszik igazán a 2001-től eltelt időszak változásának drámaisága, amelyről persze még egészen bizonyosan nem lehet tudni, hogy egy teljesen új szakasz kezdete, vagy csak átmeneti állapot.

3. ábra. Kisvárosok összesített lélekszáma és országos népességben belüli aránya (1870–2011)
Figure 3. Total Population of Small Towns and their National Share (1870–2011)

Forrás: A KSH népszámlálási adatbázisa alapján a szerzők szerkesztése

3. A kisváros, mint településtípus strukturális válsága?

Felvázolva a zsugorodás legfontosabb jelzőszámait, érdemes megvizsgálni a kérdést, hogy zsugorodásnak a bevezetőben jelzett kritériumai közül vajon fennáll-e a strukturális válság problémája. Válságban van-e a kisváros, mint településtípus? A zsugorodás, mint láttuk, nem igazán szelektál földrajzilag (persze vannak különbségek), és nincs kapcsolatban a kisvárosok népességével sem (a népességszám változásának aránya és a népességszám közötti korrelációs együttható értéke $-0,01$). Figyelmeztető az is (és magyarázza az arány változását), hogy a népességvesztés közel fele, 76 ezer fő a negatív vándorlási különbözet következménye (egy olyan időszakban, amikor a megyei jogú városok és a főváros is közel stabil egyenleggel rendelkeztek). A relatív pozícióvesztésnek számos más jelét is megnevezhetnénk: a kisvárosok például 2000-ben az 50 főnél több munkavállalót foglalkoztató vállalkozásokból 22%-kal, a 250-nél több alkalmazottnak megélhetést nyújtók közül 17,9%-kal részesedtek, 2010-ben ezek az értékek 18,9%-ra, illetve 15,6%-ra csökkentek a KSH tájékoztatási adatbázisának adatai szerint. A hazai lakásépítések

való kisvárosi részesedés, amely 1990-ben 26,5%, 2001-ben 22,8% volt, 2010-re (természetesen az egész hazai újlakás-piac bezuhanása mellett) alig 9,4%-ra csökkent! Ebben az ütemben a jelenlegi kisvárosi lakásállomány teljes megújítása mintegy 400 évet venne igénybe (az újonnan épült lakások aránya 0,23% a lakásállományhoz viszonyítva).

Ez utóbbi zsugorodás különösen látványos, és felhívja a figyelmünket a kisvárosok által nyújtott életkilátások, perspektíva elégtelen voltára. A lakásépítések hiánya elsősorban arról tanúskodik, hogy nincs bevándorlás, kevesen szánják rá magukat hosszabb távú behurázásokra, a meglévő népesség vertikális társadalmi mobilitása is elhanyagolható. Nincsenek még megfelelő szinten feldolgozott adataink arról, hogy a társadalmi szerkezet miképpen alakul ezeken a településeken. Németh Zsolt kutatásaiban⁷ a 2001-es népszámlálás adatait, és az 1990–2001 közötti időszakot feldolgozva jutott arra a következtetésre, hogy ezen (némileg eltérően értelmezett) településcsoportra a helyben születettek magas aránya a jellemző, a migráció sem a be-, sem a kiköltözők révén nem hoz alapvető változásokat. Számunkra azonban még ennél is fontosabb megállapítása, hogy a Budapest, valamint a közép- és nagyvárosok felé is a helyi átlagnál magasabb státuszú lakosok hagyják el a kisvárosokat, és helyükre (jobbára a falvakból) alacsonyabb státuszúak érkeznek. Voltaképpen tehát egyfajta „szelektív demográfiai erózió” zajlik, amelynek részletei még nem teljes mértékben feltártak.

Ez önmagában jelzi a strukturális problémák meglétét. Voltaképpen a népességvonzó és megtartó képesség válságával állunk szemben, amely felerősíti annak az alapvető krízisnek a hatásait, amely maguknak a kisvárosoknak, illetve a hagyományosan demográfiai háttországukként szolgáló falusi térségek tartalékainak kimerülése jelent.

A válságnak – mert meggyőződésünk szerint arról van szó – fontos eleme a fejlődés külső forrásainak beszűkülése. Bármennyire is hajlamosak vagyunk a kisvárosokat alapvetően a lokális tér erőforrásaihoz erősen kötődő helyként látni, voltaképpen fejlődésük, éppen a hazai urbanizáció egyik jellegadó sajátossága miatt, e településtípus folyamatosan támaszkodott a központi újraelosztás folyamataira, a kívülről jövő impulzusokra. A polgári közigazgatás vagy közoktatás intézményeinek megteremtése, a vasúti mellékhálózat kiépítése, a vidék központból vezényelt iparosítása és közintézményeinek megújítása a tervgazdaság idején mind-mind olyan impulzusokat jelentettek, amelyek jelentős pótlólagos dinamizmust kölcsönöztek a kisvárosoknak. Ebbe a csoportba napjainkba az EU-s eredetű terület- és településfejlesztési pénzeszközök tartoznak, nagy kérdés, hogy ezek hatása mennyire lesz tartós. A másik oldalon éppenséggel igen-igen komoly veszélyforrásként fenyegetheti a kisvárosokat az állam, a közszolgáltatások térbeli racionalizálásának kényszere, szándéka és kiépülő gyakorlata. A fekvőbeteg-ellátás koncentrálása, a helyi középfokú oktatás demográfiai bázisának zsugorodásából fakadó válsága, az eleve kisszámú, de lokálisan jelentős felsőoktatási telephely (prognosztizálható) bezárása: ezek a fejlemények a legfontosabb helyi intézményeket veszélyeztetik. De paradox módon kárvallottjai lehetnek a kisvárosok a növekvő mobilitásnak is: Enyedi György⁸ például nagyrészt ennek, a mobilitásból fakadó „kikerülhetőségnek” – meg a helyi (agrár)piacok megszűnésének – tulajdonítja a kisvárosok egy részének marginalizálódását. Ehhez a megfigyeléshez annyit tehetünk hozzá, hogy a felsőoktatási expanzió, amely a megnövelte a diplomások arányát, nehéz helyzetbe hozta a kisvárosokat. A korábban a helyben megszerzhető középfokú végzettség általában elegendő volt a boldoguláshoz, ma egyre inkább a felsőoktatási alapvégzettség váltja fel az egykori érettségit, és ennek megszerzése érdekében a fiatal korosztályok a nagyvárosok irányába történő, általában ideiglenesnek vélt, de gyakran véglegessé váló (vagy továbbvezető) migrációra kényszerülnek.

Ezen objektív külső feltételek meglehetősen nehezen alakíthatók: hatásaikat helyi szín-

ten még tompítani sem nagyon lehet. Az átlagos magyar kisváros nem rendelkezik fejlődési lehetőségeit jelentősen meghatározó természeti erőforrásokkal (az a néhány, amelyik például adottságai nyomán fürdőhellyé vált, erőteljesen ki is emelkedik a mezőnyből), saját, endogén tőkeforrásokkal nagyon szűkösön van ellátva. Marad a képesség a külső források, úgymint népesség, tőke megszerzésére, fogadására, optimális felhasználására, a képesség a központi forrásokhoz való hozzájutásra. Ennek kulcsa megítélésünk szerint a társadalmi tőkében rejlik – az egyetlen olyan elemben, amelyben az általában a helyi kapcsolatok sűrű hálózatával jellemzett kisvárosok előnyt élvezhetnek.

4. Társadalmi tőke és kulturális gazdaság

4.1. A társadalmi tőke fogalmának értelmezése

A társadalmi tőke fogalmát elsőként L. J. Hanifan használta, aki a vidéki iskolák közösségeit elemezte.⁹ Az időközben eltelt közel egy évszázad alatt a szociológia egyik igen gyakran használt és elemzett fogalmává vált, és minden értelmezési különbsége ellenére, kialakult azonban egy általánosan elfogadott szintetizált definíció, miszerint a társadalmi tőke magába foglalja azokat a szabályokat, normákat, kötelezettségeket, kölcsönösségeket és bizalmat, melyek által a társadalom tagjai képesek elérni saját, illetve közösségi céljait. Ahol jelentősebb a társadalmi tőke, ott erőteljesebb gazdasági növekedés, mérsékeltebb bűnözés, kedvezőbb egészségi állapot, illetve jobb iskolai teljesítés figyelhető meg.¹⁰ A társadalmi tőke egyben kohéziós tényezőt is jelent, alapja az innovációk terjedésének és az adaptációs képességnek: nagyon fontos elem egy olyan településen, ahol elsősorban az informális kapcsolatok erősek, ahol a helyi társadalom meglehetősen homogén státuszú, állandó, és korlátozott méretű, ahol a sikeresség egyik, ha nem a legfontosabb feltétele ezen belső hálózatokba történő integráció.¹¹ Napjainkban a kisvárosok azonban talán elsősorban azzal küzdenek, hogy integrálódjanak más, magasabb szintű hálózatokba.¹² A globalizáció fogalmában összegzett piaci, társadalmi és kulturális behatolás a tér lokális szerveződési szintjeire a kisvárosi hálózatok számos elemének bomlásával járhat együtt. Az eredetileg a kisvárosokat életre hívó helyi piackörzetek szinte bizonyosan felbomlottak tekinthetők, a helyi gazdaság szereplői visszaszorulnak, a korábban fontos kohéziós szerepet játszó munkahelyek részben megszűnnek. Ebben a kontextusban kerülhet előtérbe a kultúra, a kulturális gazdaság funkcionális, és közösség-építő szerepe, amely segíthet újra-szőni a felbomlóban lévő kapcsolati hálót.

4.2. Kulturális gazdaság a kisvárosokban

A kulturális gazdaság fogalmát nagyon ritkán szokás kisvárosi szinten értelmezni. A posztmodern városfejlődés fontos elemeként az angolszász szakirodalomba bevezetett fogalmat Magyarországon szinte kizárólag nagyvárosi kontextusban alkalmazták, például Enyedi György,¹³ Kovács Zoltán¹⁴ vagy Trócsányi András,¹⁵ illetve szerzőtársaik. Utóbbi értelmezésében a kulturális gazdaság a kultúrához kapcsolódó szolgáltatások és termékipar együttese, térbeli vetületei pedig elsősorban a kulturális funkciók, valamint termékek előállításával, kereskedelmével és fogyasztásával összefüggő kérdései mentén elemezendők.¹⁶ A város kulturális funkciói ennél vélhetően még tágabban értelmezendők – azáltal, hogy a (poszt)modern társadalmak az információ, illetve annak átadása és megszerzése köré szerveződnek, és ebben a kontextusban különösen élesen merülnek fel a kulturális

szerepkörökkel összefüggő kérdések, hiszen a tudás és a tanulás-képesség nagyban függ a helyi kulturális környezettől.¹⁷

A kulturális gazdaság kibontakozásának kisvárosi szinten, különösen hazánkban, létezik két nagyon erős, objektív korlátja. Az egyik nyilván a piac mérete: az eleve kis lélekszámú települések a nagyobb városokhoz képest általában csekélyebb arányban szolgálnak lakóhelyeül magasabb státuszú polgároknak, kevesebb a jövedelem, kevesebb (arányaiban is) a diplomás, értelmiségi lakos, így a keresleti oldalon egy szűk réteg szerény anyagi lehetőségei jelentik a legfőbb gondot. A másik probléma a többször elemzett társadalmi homogenitás. Ha irányadónak tekintjük R. T. Florida¹⁸ gondolatait, akkor a közösségek egyneműsége nem segíti elő a kulturális pezsgés alapjául szolgáló kreativitás kibontakozását. Mégis, a kisvárosoknak van egy kialakult, jól körülírható és meglehetősen tudatosan felvállalt kulturális szerepköre, amely, ha a kreatív iparágakban nem is, a kultúra fogyasztásában és közvetítésében mindenképpen fontos szerepet közvetít.¹⁹ Ebből a szempontból egyébként a valódi, típusos kisvárososok és az agglomerációk kisvárosi méretű települései jól elkülöníthetők egymástól.

Ezeket a szerepköröket a fent idézett tanulmányban publikált kutatás során vizsgáltuk néhány évvel ezelőtt. Akkori mintaterületünk a Dél-dunántúli régió volt (amely egyébként a kisvárosi fejlődés nagyon jellegzetes tere az országon belül), és tapasztalataink igencsak differenciált kép megalkotását indokolták. Bármennyire is uniformizált volt a hasonló méretkategóriába sorolt települések intézményi ellátottsága, napjainkra ezek működésére utaló mutatók már igencsak jelentős eltéréseket fejeznek ki. Több mint tízszeres eltérés volt például a fajlagos könyvtári kölcsönzések tekintetében a lista elején és végén kullogó települések között, igen csak eltért az önkormányzati kulturális kiadások mértéke (megint csak fajlagosan számítva, mintegy 12-szeres volt a differencia), valamint a muzeális intézmények látogatottsága, összességében pedig azt is megkockáztatjuk, hogy a kulturális fogyasztás és általában a kulturális élet helyi jelentősége is.

Napjainkban is ezt a meglehetősen tarka képet találjuk, ha bármiféle statisztika alapján próbáljuk felmérni a kisvárosi kulturális szférát. A kisvárosok hagyományos művelődési funkciói közül a mozik mára lényegében teljesen elsovadtak,²⁰ de a könyvtárak „élnek és virágoznak”, bár a kikölcsönzött könyvek száma a 2011 előtti évtizedben 26%-os csökkenést mutatott, ez lényegében megfelel az országos folyamatok átlagának, és a kisvárosok az egy főre jutó 3,2 évente kikölcsönzött könyvvel megközelítik a megyei jogú városok átlagát (és jelentősen felülmúlják az országosát). A 259 kisváros közül 135-ben működött valamilyen muzeális intézmény, igaz, árnyalja a képet, hogy közülük 19-ben az éves látogatószám az ezer főt sem éri el. A kisvárosok magukénak mondhatták az összes múzeumlátogatás közel 20%-át, és részesedésüket 2004-hez képest még növelni is tudták (egy szűkülő piacon). A múzeumok egy részénél lehet csak arról beszélni, hogy oszlopai lennének a helyi kulturális gazdaságnak, illetve az abból a turizmuson keresztül realizálódó jövedelmeinek. Zirc, Sárospatak és Keszthely ért el 100 ezer feletti látogatószámot múzeumaiban, és Fertőd, Herend, Kalocsa, Kiskőrös, Siklós, valamint Pannonhalma látogatottsága tűnik még ilyen szempontból jelentősnek. Számos kisváros esetében a múzeumok fenntartásának idegenforgalmi jelentősége annyira csekélynek tűnik, éppen ezért, igen figyelemre méltó az az igyekezet, amelyekkel ezeket működtetik. Ebben egyértelműen a helyi urbánus identitástudat fontos elemét kell látnunk.

A KSH 2006 óta publikál településsoros adatot a kulturális eseményeken részt vevők számáról. Ebben a rövid időszakban a kisvárosok rendezvényei 2008-ban vonzották a legtöbb látogatót, azóta csökkenést regisztrálhatunk (vagy csak reálisabbak lettek a látogatószám-bebecslések...), azonban így is az országos érték 30%-a kötődik ehhez a település-

csoporthoz, átlagosan fejenként három ilyen eseményen vesznek részt a lakóik. Illetve, vendégeik, hiszen ebben a számban a látogatók is benne foglaltatnak. A magasabb egy főre jutó részvételi érték nyilvánvalóan turisztikai vonzerőről tanúskodik Badacsonytomaj, Bük, Hévíz, Móri vagy Villány esetén, de bekerült a legjobbak közé Medgyesegyháza, Pécsvárad, Mohács és Mezőhegyes is – olyan települések, amelyek vendégéjszaka-számban nem tartoznak a kisvárosi elitbe (sem). Noha ebben a kategóriában az adatszolgáltatás vélhetően több alkalommal csak becslésen alapul, és egyes települések esetén könnyen előfordulhatnak irreális adatok, az mégis látszik, hogy számos helyi gyökerű fesztivál azért bizonyos ismertségre tett szert az utóbbi időben. Eleve, a fesztiválok, mint kultúra-fogyasztási alkalmak és színterek jelentősége határozottan növekvőben van,²¹ a kulturális turizmus egyre fontosabb szegmensét képezve. A leglátogatottabb hazai fesztiválok közé (többféle, de nagyon hasonló összesítés létezik) az elvileg kisvárosi helyszínek közül a zamárdi Balaton Sound (nehéz lenne bármi kapcsolatot találni az esemény és a kisvárosiág között...) és a tokaji Hegyalja-Fesztivál fér be. XXVII. Flóra Virágfesztivál és XI. Fazekas Kiállítás, Kecel; VI. Kálmán Imre Emléknepok, Siófok; V. Disznótoros és Böllérpálinka Verseny, Gyomaendrőd: az ehhez hasonló rendezvények elsősorban a helyi közösségnek, valamint a közvetlen vonzáskörzetnek szólnak, és ritkán mozgatnak meg nagy tömegeket. A célcsoport viszont általában vevő a hasonló rendezvényekre: Hunyadi Zsuzsa egy 2004-es, 3400 főt felmérő empirikus kutatásban²² azt találta, hogy az elmúlt egy évben a megkérdezettek 46%-a vett részt helyi rendezvényen, fesztiválon. Fontos mögöttes szándék még feltehetően az elszármazottak, a legfeljebb már rokoni szákkal kötődők hazahívása, amelynek társadalmi tőkében játszott szerepe jelentős lehet.

5. Összegzés

Ha a kisvárosok szeretnék megkapaszkodni azon a csúszós lejtőn, amelyet a zsugorodás jelent, kiemelten fontos, hogy vonzó lakóhelyé váljanak, és megtartsák, illetve újratermeljék minőségi humán erőforrásaikat, úgy, hogy közben átmentik a tradicionális kisvárosi értékek társadalmi tőkében hasznosítható és realizálódó előnyeit. Nincsenek illúzióink annak kapcsán, hogy a kulturális gazdaság a nagyvárosokban megismert formájában döntő szerepet játszhatna kisvárosi szinten (éppenséggel még a hazai nagyvárosokkal kapcsolatos tapasztalataink is óvatosságra intenek), igazából még a kiegészítő szerep is csak néhány település esetén valószínűsíthető. Ugyanakkor, fontos hangsúlyozni azokat a lehetőségeket, amelyeket a tágabb értelemben vett kulturális szerepkörök teremtenek. Ezek közül kiemelendő egyik oldalon a külső imázsépítés, a másikon a belső kohézió erősítése. A társadalmi tőke szempontjából ennek van nagyobb lehetősége. Mivel részben felbomlottak, illetve átalakultak azok a színterek, amelyek a kisvárosi kapcsolati hálókat folyamatos újraszövését generációkon átívelően lehetővé tették, szükséges ezek – legalább részleges – mesterséges újraterepítése, pótlása. Ennek nyomán úgy véljük, hogy az a kisváros, amelyik kulturális infrastruktúrájának megújításába, vagy az egész közösséget megmozgató rendezvények megszervezésébe fekteti rendelkezésre álló forrásainak jelentős részét, helyes úton jár.

Jegyzetek

1. A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.
2. Pallagast, Karina–Wiechmann, Thorsten–Martinez-Fernandez, Cristina (2013): *Shrinking Cities – International Perspectives and Policy Implications*. Routledge, London.
3. Hannemann, Christine (2004): *Marginalisierte Städte – Probleme, Differenzierung und Chancen ostdeutscher Kleinstädte im Schrumpfungsprozess*. Berliner Wissenschafts-Verlag, 381 p.
4. Zuzanska-Żyśko, Elżbieta (2005): *Economic Transformation of Small Silesian Towns in the Years 1990–1999*. *Geographia Polonica*, Vol. 78, No.1 (Spring), pp 137–150.
5. Pirisi Gábor (2009): *Differenciálódó kisvárosaink*. *Földrajzi Közlemények*, 133. évf. 3. sz. pp. 313–325.
6. Pirisi Gábor (2009): *Város vagy nem város? Dilemmák a formális és a funkcionális városfogalom kettőssége kapcsán*. *Területi Statisztika*, 12. (49.) évf. 2. sz. pp. 129–136.
7. Németh Zsolt (2011): *Az urbanizáció és a térbeli társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között*. *Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései* 93. 222 p.
8. Enyedi György (2012): *Városi világ*. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 25.
9. Hanifan, Lyda Judson (1916): *The Rural School Community Center*. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67., pp. 130–138.
10. Orbán Annamária – Szántó Zoltán (2005): *Társadalmi tőke*. *Erdélyi Társadalom*. 3. évfolyam, 2. szám, pp. 55-70.
11. Németh Zsolt i. m.
12. Enyedi György (2000): *Globalizáció és a magyar területi fejlődés*. *Tér és Társadalom*, 1. sz. pp. 1–10.
13. Enyedi György–Keresztély Krisztina. (szerk.) (2005): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 221 p.
14. Kovács Zoltán (2009): *Kreatív gazdaság és városfejlődés: A magyarországi tapasztalatok*. In: Csapó, T.–Kocsis, Zs. (eds.): *A közép- és nagyvárosok településföldrajza*. V. Településföldrajzi Konferencia, Savaria University Press, Szombathely, pp. 61–71.
15. Trócsányi András (2008): *A kulturális gazdaság szerepe a városok megújulásában – Pécs adottságai és esélyei*. In: Pap N. (szerk.): *Kultúra – Területfejlesztés*. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. *Geographica Pannonica Nova* 2. PTE FI – Imedias Kiadó, Pécs, pp. 231–244.
16. Stefán, Klára–Trócsányi, András (2012): *Geographic aspects and spread of the cultural economy in Hungary*. In: Trócsányi, A.–Pirisi, G. (2012): *The role of the cultural economy and tourism in the renewal of cities*. *Publikon*, Pécs.
17. Hajnal Klára (2010): *Itt és Most: Helyi megoldások a globális válságra*. *Zöld Völgyért Egyesület, Bükkösd*, 105 p.
18. Florida, Richard (2002): *The Rise of Creative Class*. Basic Books, New York, 416 p.
19. Pirisi Gábor (2008): *Kisvárosok kulturális infrastruktúrája a Dél-Dunántúlon*. In: Pap N. (szerk.): *Kultúra – területfejlesztés*. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Imedias, Pécs, pp. 81–100.
20. Borsos Árpád (2006): *Magyarország moztérképe 2004-ben és ami mögötte van*. *Földrajzi Értesítő*, 1–2. sz., pp. 159–178.
21. Kundi Viktória (2013): *Fesztiválok városokra gyakorolt gazdasági és társadalmi-kulturális hatásainak elemzése*. *Doktori értekezés*, Győr, 200 p.
22. Hunyadi Zsuzsa (2004): *A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban*. *Találkozások a kultúrával* 2. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 23 p.